

Niels Jørgen Cappelørn

Centrum Badań nad Sørenem Kierkegaardem
i nowe krytyczne wydanie dzieł Kierkegaarda:
Søren Kierkegaards Skrifter

Jestem zaszczycony, że mam możliwość powiedzenia paru słów o Centrum Badań nad Kierkegaardem oraz o trwających aktualnie pracach nad nowym krytycznym wydaniem pism Kierkegaarda *Søren Kierkegaards Skrifter*. Mojego wystąpienia nie należy traktować jako prezentacji wyników oryginalnych czy nowych badań z dziedziny filologii lub z jakiegokolwiek innej dziedziny studiów nad Kierkegaardem, lecz raczej jako zwykłą prezentację Centrum i jego działalności. Zacznę od zreferowania stanu badań nad Kierkegaardem w Danii w roku 1992, jeszcze zanim powstały plany utworzenia specjalistycznego instytutu badawczego poświęconego studiom nad jego myślą. W tej krótkiej relacji postaram się zasygnalizować pewne potrzeby, które wyłoniły się w owym czasie, aby później odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób ich zaspokajanie mieści się w zakresie kompetencji Centrum. W drugiej części odczytu opowiem o historii Centrum, o jego strukturze i projektach. Spróbuję wyjaśnić, co według mnie decyduje o istotnej wyższości nowej edycji pism Kierkegaarda nad trzema wcześniejszymi wydaniem. Spróbuję także pokazać, jak Centrum stara się promować i rozwijać badania nad Kierkegaardem na skalę międzynarodową.

I

W wyniku gwałtownego wzrostu zainteresowania myślą Sørena Kierkegaarda w ostatnich pięćdziesięciu latach, na Uniwersytet Kopenhaski stale napływali studenci, wykładowcy i tłumacze, przede wszystkim z zagranicy, chcący realizować rozmaite projekty zwią-

zane z Kierkegaardem. Aby wyjść naprzeciw temu wzrastającemu zapotrzebowaniu na kształcenie i kierowanie projektami studentów, na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Wydział Teologii Uniwersytetu Kopenhaskiego założył Instytut Kierkegaarda, który później stał się Katedrą Kierkegaarda. Katedra dysponowała przede wszystkim Biblioteką Kierkegaardowską, która gromadziła źródłowe teksty tego autora, przekłady jego dzieł na rozmaite języki, literaturę przedmiotu, współczesne wydania i przekłady pism myślicieli nawiązujących do Kierkegaarda oraz liczne opracowania. Katedra zgromadziła również tak zwany „Zbiór E”, który jest częściową rekonstrukcją prywatnej biblioteki Kierkegaarda, odtworzoną w oparciu o katalog aukcyjny książek sprzedanych po jego śmierci. Wydział Teologii wyznaczył także profesora, który miał się opiekować Biblioteką Kierkegaarda i „Zbiorem E”. Profesor był odpowiedzialny za kierowanie badaniami różnych studentów, którzy przybywali na Wydział ze wszystkich stron świata. W ramach opieki nad studentami profesor był zobowiązany do zaoferowania goszczącym na Uniwersytecie studentom i wykładowcom zaawansowanego seminarium o Kierkegaardzie. Do pomocy w sprawach administracyjnych profesor miał studiującego asystenta, który został oficjalnie przydzielony do Katedry Kierkegaarda. Zatem Katedra Kierkegaarda składała się z profesora, jego asystenta oraz dwóch jednopokojowych bibliotek. Przez wiele lat taki był nieco rozczarowujący obraz studiów nad Kierkegaardem na Uniwersytecie Kopenhaskim, z jakim spotykali się zagraniczni studenci pielgrzymujący do Danii dla poznania Kierkegaarda. Już od dłuższego czasu dostrzegano konieczność rozszerzenia zarówno samej Katedry Kierkegaarda, jak i w ogóle studiów nad Kierkegaardem na Wydziale Teologii. Ani intencje, ani fundusze nie pozwalały jednak na zrobienie czegoś więcej niż to, co już zostało zrobione wraz z utworzeniem specjalnej Katedry, aczkolwiek składała się ona z jednego tylko profesora.

Zauważalne było także zapotrzebowanie na lepsze, bardziej dostępne wydanie dzieł Kierkegaarda. Dzieła wszystkie Kierkegaarda ukazały się w trzech różnych wydaniach. Pierwsza edycja *Samlede Værker* ukazała się w czternastu tomach, pomiędzy rokiem 1901 a 1906, i została opracowana przez filologa klasycznego Andreasa

Bjørna Drachmanna, Johana Ludviga Heiberga oraz Hansa Ostfelda Lange. Wydawcy pracowali zgodnie z zasadą „letzte Hand”, wedle której intencje autora najlepiej odzwierciedla ostatnia opublikowana wersja dzieła, jaka wyszła spod jego ręki. Dlatego też jako podstawy używali drugiego wydania danego dzieła Kierkegaarda, o ile oczywiście w ogóle istniało. Kiedy zaś odkryli, że *Nachlaß* Kierkegaarda zawiera szkice do opublikowanych dzieł, postanowili dokonać korekty swojej edycji, aby uczynić ją bardziej naukową. W ten sposób pomiędzy rokiem 1920 a 1936 ukazało się pod tą samą redakcją drugie wydanie *Samlede Værker* w piętnastu tomach, uzupełnione indeksem. W odróżnieniu od wydania pierwszego, w którym posłużono się alfabetem łacińskim, drugie wydanie zostało wydrukowane gotykiem, sprawiając wrażenie edycji bardziej poważnej i naukowej. Te dwa wydania zostały opracowane przez uczonych z klasycznym wykształceniem filologicznym, przyzwyczajonych do pracy ze starymi tekstami, które zachowały się w kilku różnych wersjach. Standardową procedurą stosowaną w filologii klasycznej jest próba rekonstrukcji genealogii tych manuskryptów oraz ich wzajemnego stosunku w oparciu o przyjęte metody filologiczne. Celem jest oczywiście możliwie najbardziej precyzyjne ustalenie intencji autora na podstawie zachowanych kopii. Tę procedurę, zaczerpniętą z filologii klasycznej, wydawcy zastosowali do dzieła Kierkegaarda. Toteż porównywali oni opublikowany tekst z rozmaitymi szkicami, z czystopisami, z korektą drukarską oraz z drugim wydaniem danej książki, o ile one w ogóle istniały i przetrwały. W rezultacie tworzyli tekst, który faktycznie nigdy nie istniał, to znaczy tekst, który nigdy nie ukazał się dokładnie w takiej postaci. Ten fikcyjny tekst nie pokrywał się ani z pierwszym opublikowanym przez Kierkegaarda wydaniem danej książki, ani nawet z jej drugim wydaniem, lecz był raczej kombinacją czy *patchworkiem* z różnych tekstów. Metody filologii klasycznej, zastosowane przez autorów pierwszego i drugiego wydania, wyraźnie nie były odpowiednie w stosunku do Kierkegaardowskiego tekstu, skoro drukowany tekst był już faktycznie pod ręką. Powstała zatem potrzeba zrewidowania tych dwóch wydań zgodnie z aktualnymi standardami filologii, która uznaje dziś pierwsze drukowane wydanie za *Grundtext*.

Poza tymi dwoma naukowymi wydaniem dzieł Kierkegaarda ukazało się jeszcze trzecie wydanie, przeznaczone przede wszystkim dla studentów. To trzecie wydanie zostało opracowane przez Petera P. Rhode i wydane w latach 1962-1964 w 19 tomach z indeksem. Ukazało się jako *paperback*, było tanie, łatwo dostępne i aż do dziś można je kupić po umiarkowanej cenie. W tej edycji redaktor nie podjął się nowej filologicznej pracy, lecz miał raczej na celu opublikowanie tekstu bardziej przystępnego dla zwykłego czytelnika niż pierwsze i drugie wydanie. Za podstawę wzięto w tym przypadku drugie wydanie *Samlede Værker*, ale procedura przedruku setek stron tekstu, oraz prace korektorskie okazały się dość problematyczne. W rezultacie całe wydanie jest usiane błędami drukarskimi, wśród których są nawet całkowicie pominięte linie, jak również wiele przeinaczonych fragmentów. Chociaż sam pomysł przygotowania popularnego i przystępnego wydania był bardzo dobry, to jednak jego realizacja, jeśli chodzi o jakość i wiarygodność tekstu, okazała się niezadowolająca.

Niepublikowane za życia dzienniki i papiery Kierkegaarda także domagały się poważnej pracy. Po śmierci Kierkegaarda w rozmaitych zeszytach, dziennikach i notatnikach pozostała olbrzymia ilość niewydanych materiałów. Te materiały zawierały obserwacje, analizy i refleksje dotyczące różnych zagadnień, szkice już opublikowanych dzieł, zarysy i kontury planowanych książek, interpretacje i notatki z lektur, a także zapiski o charakterze autobiograficznym. Dzienniki i papiery zostały odkryte i po raz pierwszy skatalogowane przez siostrzeńca Kierkegaarda, Henrika Lunda (1825-1889). W końcu zostały one przez ojca Lunda wysłane do Petera Christiana Kierkegaarda (1805-1888), ówczesnego biskupa Aalborg i starszego brata Sørena Kierkegaarda. Z całej tej obszernej spuścizny P.C. Kierkegaard opublikował wówczas jedynie dwa teksty, które okazały się tekstami kompletnymi, to znaczy *Punkt widzenia na moją działalność pisarską* (1859) i *Osądź samego siebie!* (1876). Biskup przekazał później pracę nad pośmiertnym wydaniem pism swojego brata H.P. Barfodowi (1834-1892), który będąc prawnikiem oraz wydawcą gazety nie dysponował żadnym przygotowaniem filologicznym. Spośród tych materiałów Barfod w latach 1869-1877 wybrał i opublikował trzy pierwsze tomy w ramach edycji

zatytułowanej po prostu *Af Søren's Kierkegaards Efterladte Papirer*. To wydanie było wyborem z obfitego materiału, którym dysponował Barfod. Jako wydawca Barfod był pod wieloma względami szczególnie niezręczny. Po pierwsze, w swoim wydaniu chciał zaprezentować czytelnikom dość określony obraz Kierkegaarda i zamierzał przedstawić przede wszystkim te materiały, które mogłyby ostatecznie stworzyć podwaliny pod pewnego rodzaju intelektualną biografię Kierkegaarda. Dlatego też pieczołowicie wybierał materiały, które uważał za biograficzne i uporządkował je w taki sposób, żeby ułożyły się w mniej więcej ciągłą historię. Po drugie, przy opracowywaniu tych materiałów, na oryginalne rękopisy Kierkegaarda nanosił swoje własne poprawki, wykreślał niektóre sformułowania, rysował strzałki, zmieniał interpunkcję, wycinał fragmenty i sklejał je razem z innymi itp. Następnie przekazał te materiały bezpośrednio wydawcy, nie zadając sobie trudu własnoręcznego ich przepisania. Podczas drukowania manuskryptu wydawcy używali autentycznego tekstu Kierkegaarda, tak jakby był to tekst Barfoda. Po opublikowaniu dzieła uznano te materiały za zbyt cenne i w rezultacie utraciono wiele manuskryptów zawierających materiał, który ukazał się w wydaniu Barfoda. Dzieło Barfoda kontynuował niemiecki filolog H. Gottsched, który w latach 1879-1881 opublikował ostatnie pięć tomów edycji *Af Søren's Kierkegaards Efterladte Papirer*. Gottsched, w przeciwieństwie do Barfoda, zatroszczył się o zachowanie wszystkich oryginalnych manuskryptów.

Pionierskie wysiłki Barfoda i Gottscheda były znaczącymi krokami, ale nadal pozostała jeszcze ogromna ilość nieopublikowanych materiałów. Materiały te zostały ostatecznie przeniesione do Biblioteki Uniwersyteckiej i do pracy nad pierwszym kompletnym wydaniem pisarskiej spuścizny Kierkegaarda przystąpił nowy zespół redaktorów. Ukazała się ona pomiędzy rokiem 1909 a 1948, w jedenastu tomach (niektóre z nich były podwójne lub potrójne) pod tytułem *Søren Kierkegaards Papirer*. Ta pierwsza kompletna edycja była dziełem Petera Andreasa Heiberga, Victora Kuhra i E. Torstinga. Edycja ta w latach 1968-1970 została powtórnie opublikowana przez Nielsa Thulstrupu w formie reprintu. Do wydania Thulstrupu dołączone zostały dwa kolejne tomy zawierające notatki z lektur Kierkegaarda, oraz zapiski z wykładów, na które uczęsz-

czał podczas studiów na Uniwersytecie Kopenhaskim. W latach 1975-1978 uzupełniono to wydanie o trzytomowy indeks. Jakkolwiek edycja ta miała wiele znaczących zalet, do których przede wszystkim trzeba zaliczyć jej kompletność, to stała się jednak źródłem kilku poważnych problemów. Wydawcy posłużyli się sztywną chronologią jako zasadą organizacji materiału, to znaczy układali materiał według daty powstania, jeśli była ona znana. Wydaje się to dość uzasadnione, ale staje się jednak wątpliwe, gdy weźmie się pod uwagę, że aby zachować absolutną chronologię redaktorzy musieli przemieszać ze sobą heterogeniczne materiały. Kiedy Henrik Lund odnalazł te papiery, były one starannie uporządkowane w kilku oddzielnych zeszytach i notatnikach z różnokolorowymi okładkami i rozmaitymi etykietkami. Porządek wynikał z rozmaitych projektów i tematów, nad którymi pracował Kierkegaard. Wydawcy jego papierów, stosując zasadę chronologiczną, musieli wyjąć te materiały z osobnych zeszytów i notatników, gdzie były one ułożone tematycznie i następnie uporządkować je w jeden ciągły, nieprzerwany tekst z zgodnie z formułą „dzień po dniu”. W efekcie te rozmaite projekty zostały dosyć arbitralnie pomieszane. Co więcej, w tej edycji zniszczona została struktura dzienników. Kierkegaard zapisywał swoje dzienniki w dwóch oddzielnych kolumnach. Tekst podstawowy zapisywał po wewnętrznej stronie kartki, zostawiając zewnętrzny margines na późniejsze dopiski i poprawki. Wydawcy jego papierów zmieszali ze sobą te dwa teksty, eliminując tym samym rozróżnienie między tekstem podstawowym i notami marginalnymi. Poza tym, nieraz musieli podejmować dość wątpliwe decyzje filologiczne i domyślać się, które notatki marginalne miały odnosić się do danego fragmentu zapisanego na środku strony. Dlatego też coraz wyraźniej odczuwano potrzebę nowego wydania dzienników i papierów, opartego na zasadzie zachowującej oryginalną ciągłość tekstu Kierkegaarda i nie tak radykalnej w porządkowaniu materiału.

II

W odpowiedzi na te zapotrzebowania zwróciłem się w 1992 roku do Duńskiej Fundacji *Grundforskningsfondet*, proponując utworzenie

Centrum Badań nad Sørenem Kierkegaardem, międzynarodowej i interdyscyplinarnej instytucji badawczej. Projekt ten został zaakceptowany i Centrum podpisało pięcioletni kontrakt na okres od 1994 do końca 1998 roku. Ze względów praktycznych postanowiono, że Centrum zostanie usytuowane przy Wydziale Teologii, a także, że nawiąże współpracę z tym wydziałem oraz z Katedrą Sorena Kierkegaarda. W ten sposób od stycznia 1994 roku Centrum rozpoczęło prace nad swoimi oficjalnymi zadaniami, to znaczy nad nową krytyczną edycją wszystkich dzieł Kierkegaarda, zarówno w formie książkowej jak i elektronicznej, pod tytułem *Søren Kierkegaards Skrifter*, oraz nad promocją międzynarodowych badań nad Kierkegaardem na najbardziej zaawansowanym poziomie. Zgodnie z zakresem kompetencji Centrum zostało podzielone na dwie odrębne, lecz powiązane ze sobą części. W pierwszej prowadzi się badania ściśle związane z nową edycją, w drugiej zaś prowadzone są niezależne studia nad różnymi zagadnieniami, które nie mają związku z tą edycją.

A. Filologia

Zadaniem pierwszej części Centrum są zatem prace nad nowym wydaniem, które można z kolei podzielić na prace filologiczne i komentatorskie. Centrum zatrudnia na długoterminowych kontraktach wielu wykształconych filologów, których głównym zadaniem jest ustalenie tekstu nowej edycji. Naczelną zasadą filologiczną stosowaną przy opracowywaniu dzieł publikowanych za życia Kierkegaarda jest uznanie pierwszego drukowanego wydania za tekst podstawowy. Jak wspomniałem, praktyka ta jest zgodna ze standardowymi metodami współczesnej filologii. W odróżnieniu od filologii klasycznej, filologia nowożytna ma ten przywilej, że może pracować z konkretnym drukowanym dziełem. To właśnie pierwsze wydanie drukowanego tekstu zapoczątkowuje historię recepcji dzieła i z tego powodu przyznaje mu się pierwszeństwo wobec wcześniejszych szkiców i późniejszych wydań. W przypadku Kierkegaarda jest to szczególnie uzasadnione, ponieważ, jak wiemy, choć konsultowano się z nim w związku z drugim wydaniem jego dzieł (takich jak *Albo-albo*, *Wprawki w chrześcijaństwie*, *Pojęcie lęku*, *Uczynki miłości*, *Lilie na polu i ptaki niebieskie*, *Dwie mowy o komunii*

piątkowej, *Sprawdź się!*, *To musi być powiedziane* oraz cztery paragrafy *Chwili*), to jednak nigdy nie wprowadzał on istotnych zmian do tych drugich wydań, a zatem miał niewiele do czynienia z procesem przygotowywania tych tekstów. Traktując pierwsze wydanie jako miarodajny tekst, *Søren Kierkegaards Skrifter* wolne są od problemów dwóch poprzednich naukowych wydań, które w dość arbitralny sposób nakładały na pierwsze wydanie materiał pochodzący z wcześniejszych szkiców.

Do tej nowej edycji zostaną także włączone dzienniki i papiery, dzięki czemu będzie to pierwsze ujednolicone wydanie pism Kierkegaarda, zawierające zarówno dzienniki, dzieła opublikowane za życia autora, jak i teksty nieopublikowane, takie jak *Johannes Climacus* czyli *De omnibus dubitandum est* czy *Książka o Adlerze*. Podstawową zasadą filologiczną stosowaną przy redagowaniu dzienników i papierów jest respektowanie takiej organizacji materiałów, jaką nadał im sam Kierkegaard. Jest to możliwe w oparciu o katalog manuskryptów, sporządzony przez Henrika Lunda, który po śmierci Kierkegaarda jako pierwszy przyszedł do jego mieszkania i odkrył te rękopisy. Lund skrupulatnie odnotował, gdzie znajdowały się rozmaite zeszyty, jakie zawierały materiały, jakim tytułem lub etykietką zostały opatrzone, i tak dalej. Poza tym Barfod w oparciu o katalog Lunda opracował własny, bardzo dokładny i szczegółowy katalog tych materiałów. Na podstawie tych informacji, możliwe jest, by tak rzec, umieszczenie z powrotem w zeszytach materiałów, które poprzedni redaktorzy z nich wyjęli i ułożyli chronologicznie. Daje to możliwość prześledzenia rozwoju myśli i rozważań Kierkegaarda w ich bardziej pierwotnej i organicznej postaci, niż było to możliwe przy czysto chronologicznym uporządkowaniu materiałów. Inne znaczące udoskonalenie dotyczy struktury dzienników. Nowe wydanie będzie ułożone w dwóch kolumnach, aby lepiej odzwierciedlić tekst Kierkegaarda. W ten sposób redaktorzy zaoszczędzili sobie wielu problemów związanych z rozstrzyganiem, gdzie wstawić poszczególne dopiski, i pozostawili czytelnikowi możliwość ich samodzielnej interpretacji. Dzięki temu czytelnik będzie mógł na każdej stronie ujrzeć przestrzenne relacje pomiędzy pewnymi całościami, które ściśle odpowiadają przestrzennym relacjom w oryginalnym tekście Kierkegaarda, a które były całkowicie zatarte w po-

przednich wydaniach *Papirer*, prezentujących po prostu jeden ciągły tekst.

Ponadto każdy tekst zostanie opatrzony komentarzem filologicznym, który objaśni usytuowanie danego manuskryptu oraz historię tego tekstu wraz z filologicznymi wątpliwościami. W poprzednich wydaniach nie było tego rodzaju komentarzy. Te prace filologiczne będą miały zasadniczy wpływ na przyszłe badania nad Kierkegaardem. Na przykład, zgodnie z modną dzisiaj tendencją, przyjmuje się, że kluczem do rozumienia dzieła Kierkegaarda jest postrzeganie każdego poszczególnego pseudonimu w izolacji od innych i możliwie najstaranniejsze podkreślanie istniejących pomiędzy nimi różnic. Jednakże filologiczne prace nad nową edycją zaprzeczają pogładowi, jakoby Kierkegaard drobiazgowo projektował poszczególne pseudonimy, wyposażając każdy z nich w odrębny, indywidualny głos, język i stanowisko filozoficzne. Z badań filologicznych jasno wynika, że Kierkegaard początkowo planował opublikowanie pewnych książek pod swoim własnym nazwiskiem i dopiero w ostatniej chwili, gdy manuskrypt był już u drukarza, usuwał własne nazwisko i dodawał pseudonim. W taki właśnie sposób Vigilius Haufniensis został autorem *Pojęcia lęku*, zaprojektowanego i napisanego przez Kierkegaarda właśnie z zamiarem wydania go pod własnym nazwiskiem.¹ We wcześniejszych szkicach nazwisko Kierkegaarda jako autora dzieła występuje na stronie tytułowej, lecz na czystopisie manuskryptu, który Kierkegaard przesłał do drukarza, dolna część strony tytułowej została odcięta, dokładnie poniżej słowa: „przez...” i w ostatniej chwili Kierkegaard dopisał na dole po prawej stronie nazwisko pseudonimowego autora, Vigiliusa Haufniensisa. Na dodatek, Kierkegaard wykreślił swoje własne inicjały pod *mottem* do książki z następnej strony i jeszcze raz dodał nazwisko Vigiliusa Haufniensisa. Co więcej, owa dość osobista dedykacja dla Poula Martina Møllera, ulubionego profesora Kierkegaarda, jest niezbyt sensowna, gdy jej autorem ma być pseudonimowa postać. Na koniec, w jednym z przypisów Kierkegaard robi wzmiankę o swoim pobycie

---

¹ Por. Søren Bruun, „Tekstredegørelse” do *Pojęcia lęku*, w: *Søren Kierkegaards Skrifter*, Kopenhaga: Gad 1998, t. IV, ss. 307-339.

w Berlinie w latach 1841-42, kiedy to uczęszczał na wykłady Schellinga. Ta uwaga może mieć sens jedynie wtedy, gdy dotyczy biografii Kierkegaarda, a nie pseudonimowego autora. Ten przykład nie jest wyjątkiem w dziele Kierkegaarda. *Okruchy filozoficzne* również miały być tekstem sygnowanym przez niego samego i nawet jeszcze na czystopisie występuje nazwisko Kierkegaarda jako autora książki, tyle tylko, że później zostało ono wykreślone i zastąpione przez Johannesesa Climacusa, Kierkegaardowi pozostawiając rolę wydawcy.¹ Nie może więc być tutaj mowy o świadomym konstruowaniu przez Kierkegaarda jakiegoś charakterystycznego głosu lub pozycji pseudonimowego Vigiliusa Haufniensisa czy Johannesesa Climacusa, skoro na opublikowanie tych dzieł pod pseudonimem zdecydował się dopiero w momencie, gdy manuskrypty były już w wydawnictwie. W rzeczywistości wszystko wskazuje na to, że Vigilius Haufniensis i Johannes Climacus zostali wymyśleni całkowicie *ad hoc* i bez głębszego znaczenia. Te rezultaty badań filologicznych mogą odegrać znaczącą rolę w rozumieniu funkcji pseudonimów w dziele Kierkegaarda.

B. Komentarze

Z nową edycją wiążą się także prace nad komentarzami. Tekstowi każdego tomu nowej edycji będzie towarzyszył osobny tom komentarzy. Komentarze mają dostarczyć objaśnień do specyficznych fragmentów, a jednocześnie unikać, na ile to możliwe, wszelkiej interpretacji. Zawierają one noty biograficzne konkretnych osób wymienionych bądź cytowanych przez Kierkegaarda, jak również informacje o miejscach w Danii lub w Kopenhadze, o których są jakiegokolwiek wzmianki. Sporządza się także kompletne odnośniki do wszystkich cytowanych materiałów, a o ile to możliwe do tych wydań, o których wiadomo, że znajdowały się w posiadaniu Kierkegaarda. Odnotowuje się i wyjaśnia lingwistyczne problemy, zwłaszcza w tych przypadkach, w których dziewiętnastowieczny duński Kierkegaarda odbiega od współczesnego języka. Przekłada się rów-

---

¹ Por. Jette Knudsen, Johnny Kondrup, „Tekstredøgørelse” do *Okruchów filozoficznych*, w: *Søren Kierkegaards Skrifter*, op. cit., ss. 171-196.

niez wszystkie fragmenty, które są cytowane w innych językach, przede wszystkim w niemieckim i greckim. Wyjaśnione są krótko specjalistyczne terminy filozoficzne i teologiczne. Nie całkiem wyraźne aluzje do współczesnych dzieł i autorów, jak również aluzje do Biblii, zostały zlokalizowane, wyjaśnione i opatrzone odnośnikami. Miejmy nadzieję, że te komentarze będą pomocne w przyszłych badaniach nad Kierkegaardem. Żadna z poprzednich edycji nie zawiera tak obszernych komentarzy tego rodzaju. W Centrum Badań nad Kierkegaardem prace nad komentarzami są prowadzone zarówno przez pracowników zatrudnionych na pełnym etacie, jak i przez komentatorów z zewnątrz, którzy mają kontrakt na pracę nad pojedynczym tekstem. Komentatorzy z zewnątrz opracowują komentarze do danego tekstu z punktu widzenia swoich rozmaitych dziedzin specjalizacji. Te komentarze są następnie porównywane i sprawdzane przez pracowników Centrum, odpowiedzialnych za ich ostateczną wersję. Grupa filologów i komentatorów wspólnie prowadzi połowę prac Centrum.

C. Indywidualne projekty badawcze

Na drugą część działalności Centrum składają się międzynarodowe studia nad Kierkegaardem. Centrum rozporządza stypendiami przyznawanymi na związane z Kierkegaardem doktoranckie i postdoktoranckie projekty badawcze. Dzięki temu, przeważnie przez okres jednego roku, kandydaci mogą prowadzić w Centrum swoje niezależnie badania. Naukowcy są zobligowani do składania w Centrum regularnych sprawozdań, zawierających informacje o postępach w realizowaniu projektu. Poza tym, Centrum popiera międzynarodowe badania poprzez organizowanie konferencji, wykładów gościnnych i seminariów. W maju 1996 roku Centrum było odpowiedzialne za zorganizowanie pierwszej od trzydziestu lat wielkiej konferencji kierkegaardowskiej w Kopenhadze. Konferencja ta, zatytułowana „Kierkegaard and the Meaning of Meaning”, odbywała się jednocześnie z wieloma innymi imprezami poświęconymi Kierkegaardowi, takimi jak pierwsza publiczna wystawa jego manuskryptów i papierów. Każdego roku w sierpniu Centrum organizuje seminarium naukowe, które jest pomyślane nie tyle jako otwarta konferencja, co raczej jako intensywne prace w niewielkim

gronie specjalistów nad pojedynczym tekstem lub grupą problemów. Co roku wybiera się poszczególną książkę lub zagadnienie, wokół którego ogniskuje się seminarium. Do wzięcia udziału w seminarium zapraszani są także renomowani specjaliści z Danii i z zagranicy, jak również prezentowane są referaty pracowników Centrum. Wszystkie odczyty są następnie drukowane w roczniku Centrum *Kierkegaard Studies: Yearbook*, który ukazuje się nakładem De Gruyter Verlag. Jako dodatek do rocznika Centrum wydaje *Kierkegaard Studies: Monograph Series*, także w wydawnictwie De Gruyter. Seria ta obejmuje większe prace poszczególnych badaczy współpracujących z Centrum. Są to dysertacje doktorskie, habilitacje oraz prace starszych badaczy. Pierwszy tom, zatytułowany *Kierkegaard Revisited*, jest zbiorem materiałów z konferencji z 1996 roku.

Rozwija się również trzecia gałąź działalności Centrum obejmująca tłumaczenia dzieł Kierkegaarda. Centrum regularnie organizuje seminaria translatorskie, na których spotykają się tłumacze z całego świata, aby przedyskutować swoje rozmaite projekty i specyficzne problemy związane z przekładem na dany język. Centrum pomaga przy wdrożeniu w życie nowych projektów translatorskich na bazie nowej edycji. Obecnie rozpoczęto już realizację projektu pierwszej kompletnej hiszpańskiej edycji dzieł publikowanych Kierkegaarda. Doprowadzono także do końca negocjacje w sprawie pierwszego kompletnego przekładu dzienników i papierów na język niemiecki, jak również tłumaczenia obszernego wyboru z dzieł na język chiński. Zaczęto już rozważać pomysł kompletnej wydania dzienników i papierów po francusku i angielsku. Trwają prace nad przekładami pojedynczych dzieł na wiele języków, na przykład na rumuński, włoski, czeski, węgierski, polski i litewski.

III

Do dnia dzisiejszego ukazały się już cztery pierwsze tomy tekstów *Søren Kierkegaards Skrifter* wraz z towarzyszącymi im tomami komentarzy, czyli w sumie siedem tomów. W kwietniu 1999 ukaże się następny tom, który będzie zawierał *Mowy budujące* i *Trzy mowy z wyimaginowanej okazji* a także pierwszy tom dzienników

i papierów. Opublikowano już dwa pierwsze tomy *Kierkegaard Studies: Yearbook*, a w ciągu kilku miesięcy ukaże się tom za rok 1998. Ukazały się również dwa pierwsze tomy *Kierkegaard Studies: Monograph Series* a niebawem ukaże się tom trzeci.

Z uwagi na sukces, jaki odniosło Centrum w czasie pierwszych pięciu lat swojej działalności, Duńska Fundacja *Grundforskningsfondet* przedłużyła kontrakt z Centrum na następne pięć lat, to znaczy od stycznia 1999 do grudnia 2003. Zapewniło to możliwość kontynuowania w Centrum prac nad nową edycją i różnymi projektami badawczymi. Pozwolę sobie dodać, że Centrum, choć z pewnością nie uniknęło głosów krytycznych, zostało uznane za międzynarodowy symbol duńskiej kultury w ogóle. Nigdy dotąd duński rząd nie przyznał nauce humanistycznej tak hojnych dotacji, jak subwencje przeznaczone dla Centrum na okres następnych pięciu lat. W ten sposób rząd duński, za pośrednictwem *Grundforskningsfondet*, okazał Centrum wielkie zaufanie i silną wiarę w jego misję. Ci z nas, którzy pracują nad Kierkegaardem, zarówno bezpośrednio dla Centrum w Kopenhadze, jak i na arenie międzynarodowej, w powiązaniu z Centrum, czują się zatem zobligowani do jak najlepszego wykorzystania tej bezprecedensowej okazji do badań nad Kierkegaardem. Dla tych z nas, którzy są w Centrum, zadanie polega na opracowaniu możliwie najlepszej i najbardziej wiarygodnej edycji dzieł Kierkegaarda. Dla tych z nas, którzy zajmują się Kierkegaardem na całym świecie, zadanie polega na wykorzystaniu tej nowej edycji jako podstawy dla nowych przekładów i nowych badań w taki sposób, który otworzy nowe perspektywy i możliwości w studiach nad Kierkegaardem.

Przełożyła Alina Dżakowska
